

Materiał doradczy

Specyfika edukacji zdalnej w szkołach ponadpodstawowych – kształcenie ogólne

Projekt „Wsparcie placówek doskonalenia nauczycieli i bibliotek pedagogicznych w realizacji zadań związanych z przygotowaniem i wsparciem nauczycieli w prowadzeniu kształcenia na odległość”

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Założenia dla opracowanego materiału:

- wskazanie pracownikom PDB i BP możliwości i inspiracji w zakresie wyzwań wynikających z konieczności prowadzenia edukacji w sposób zdalny;
- doradzanie pracownikom PDN i BP w zakresie mierzenia się z trudnościami i porażkami oraz sposobami doceniania i podkreślania sukcesów w realizacji programu profilaktycznego-wychowawczego i rozwoju uczniów w trakcie trwania edukacji;
- nakreślenie możliwych działań motywacyjnych dostosowanych do poziomu uczniów w ramach kształcenia ogólnego w szkołach ponadpodstawowych;
- przedstawienie sposobów motywowania ucznia w trakcie nauki zdalnej.

Odbiorcy materiału doradczego:

- pracownicy placówek doskonalenia nauczycieli;
- pracownicy bibliotek pedagogicznych;
- nauczyciele szkół ponadpodstawowych w kształceniu ogólnym.

Cele szczegółowe:

1. Wymagania związane z prowadzeniem procesu kształcenia w edukacji ponadpodstawowej – kształcenie ogólne.
2. Metodyka pracy z uczniem szkoły ponadpodstawowej w kształceniu ogólnym:
 - sposoby pracy – metody i techniki;
 - sposoby oceniania i monitorowania postępów uczniów w kształceniu ponadpodstawowym w procesie kształcenia zdalnego;
 - wyzwania metodyczne – kluczowe obszary doradztwa metodycznego.
3. Jak wybrać i dostosować pomoce dydaktyczne i materiały do kształcenia w szkołach ponadpodstawowych?
4. Najczęściej zadawane pytania. Dylematy dotyczące edukacji zdalnej.
5. Wskazanie dobrych praktyk, którymi można się wspomóc w pracy z młodzieżą ze szkół ponadpodstawowych,
6. Uwzględnienie potrzeb uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi oraz potrzeb ich nauczycieli, a także rodziców i opiekunów.

Dodatkowo do opracowania załączone zostaną wskazówki związane z doradztwem zawodowym, jako element praktycznego podejścia do przygotowanego materiału.

Po zapoznaniu się z materiałem doradczym odbiorca powinien:

- charakteryzować dobre praktyki w pracy zdalnej;
- wymienić metody i techniki wykorzystywane w pracy zdalnej;
- wiedzieć, jak oceniać i monitorować pracę uczniów, wykorzystując narzędzia kształcenia na odległość;
- wiedzieć, jak dostosować programy nauczania do specyfiki kształcenia na odległość;
- adaptować program profilaktyczno-wychowawczy ze szczególnym uwzględnieniem doradztwa zawodowego w systemie kształcenia na odległość.

Wstęp

Aż do 2019 r. komunikowanie się i edukacja z wykorzystaniem narzędzi informatycznych w celu porozumiewania się na odległość były często raczej wyborem niż koniecznością. Sytuacja uległa jednak diametralnej zmianie. Wybuch pandemii zapewne nieodwracalnie wpłynął na zmianę formy kształcenia, szczególnie w przypadku szkół ponadpodstawowych, które w największym stopniu zostały objęte obowiązkowym kształceniem na odległość.

Rysunek 1. Edukacja zdalna – pytania i wątpliwości. Źródło: opracowanie własne.

Edukacja zdalna w czasie pandemii okazała się przymusem, na który w wielu aspektach społecznych nie byliśmy gotowi. Na to wyzwanie nie był również w pełni gotowy system edukacji. Liczne

problemy, mające różne źródła, jak np. miejsce zamieszkania, potrzeby domowników, możliwości finansowe, były związane ze sprzętem czy dostępem do internetu. Dodatkowo poziom kompetencji związanych z korzystaniem z technologii cyfrowych wszystkich uczestników systemu edukacji (nauczyciele, uczniowie, rodzice czy opiekunowie) jest bardzo zróżnicowany, co zostało potwierdzone międzynarodowymi badaniami porównawczymi (Cortesi i in., 2020; Pyżalski, 2019a; Smahel i in., 2020), a także badaniami prowadzonymi w Polsce (Pyżalski i in. 2019).

Jak wynika z dotychczasowych doświadczeń, szkoła powinna być przygotowana na edukację zdalną i hybrydową ze względu na możliwość wystąpienia konieczności zmiany systemu nauczania. Jednym z istotnych aspektów, które należy rozwinąć w obliczu pracy z uczniami, są jednak nie tylko kwestie techniczne, dotyczące sprzętu. Jak wynika z obserwacji i informacji podawanych przez przedstawicieli oświaty, najważniejsze okazują się:

- postawienie na samorozwój i rozwój uczniów;
- budowanie relacji;
- umiejętność przyjmowania i segregowania informacji.

Zadania te powinny oczywiście uwzględniać podstawę programową i aktualne na dany moment wytyczne Ministerstwa Edukacji i Nauki.

1. Motywowanie uczniów do pracy w systemie kształcenia na odległość

Motywowanie uczniów było bardzo trudnym zadaniem dla nauczycieli i rodziców już w czasie edukacji stacjonarnej, co miało miejsce zwłaszcza w klasach szkoły ponadpodstawowej. Działo się tak ze względu na wiek młodzieży związany z kryzysem okresu dojrzewania. Mimo oczywistych trudności wychowawczych, problemów związanych z dyscypliną czy kwestionowaniem sensu nauki, ten etap edukacji daje najwięcej możliwości, zasobów i nadziei na efektywną pracę w systemie zdalnym. Wydaje się, że szczególnie na tym poziomie edukacji kształcenie zdalne może:

- wykorzystywać sposoby komunikowania się uczniów poprzez np.: TikTok, Facebook czy Instagram do pobudzenia kreatywności i innowacyjności uczniów;
- zaangażować do komunikacji takie formy, jak WhatsApp, Snapchat czy inne,
- rozwijać kreatywność mózgu poprzez wykonywanie zadań, a nie tylko jednostronny odbiór przekazywanych treści;
- **dobrą praktyką** stosowaną w celu zmotywowania uczniów i zaangażowania uczniów jest wprowadzenie zasady lekcji odwróconej online, jako motywacja do szczegółowego zapoznania się z tematem. Lekcja odwrócona to lekcja prowadzona przez ucznia na temat zadany przez nauczyciela lub wybrany przez ucznia.

W przypadku problemu zaangażowania uczniów szkół ponadpodstawowych rozwiązaniem jest **MODEL SAMR** opracowany przez dr Rubena Puendenturę. Skrót oznacza:

- **zastąpienie** – ang. *substitution*,
- **rozszerzenie** – ang. *augmentation*,
- **modyfikacja** – ang. *modification*,
- **redefinicja** – ang. *redefinition*.

Model ten pozwala na pobudzenie kreatywności i zainteresowania uczniów, pozwalając im na zaprezentowanie swoich mocnych stron i zainteresowań w sposób najbardziej dla nich przyjazny.

Fazy Modelu SAMR

1. **zastąpienie**, czyli stosujemy tradycyjne metody pracy z uczniem, jednak zamiast używania tablicy – współdzielimy ekran, zamiast pracy pisanej odręcznie – otrzymujemy tekst w edytorze tekstów;
2. **rozszerzenie**, czyli nauczyciele korzystają z e-narzędzi, e-notatek oraz testów online, które w bardzo szybkim czasie od ich wypełnienia wskazują, czy uczeń zdał dany test;
3. **modyfikacja** to faza, w której technologia przejmuje dominującą rolę. Oznacza to, że wykonanie zadania będzie niemożliwe lub będzie nieprawidłowo wykonane bez posiadania kompetencji cyfrowych. Na tym etapie zadaniem nauczyciela jest zróżnicowanie zadań ze względu na zainteresowania uczniów, ich indywidualne możliwości (np. uczniowie o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych), co powoduje wzrost zaangażowania uczniów oraz wpływa na pobudzenie ich kreatywności;
4. **redefinicja** to ostatni etap, w którym wykorzystujemy nabyte umiejętności związane z technologią cyfrową. Na tym etapie to nauczyciel jest moderatorem, a uczeń jest w centrum uwagi, jest odpowiedzialnym za własny rozwój. Jest to szczególnie ważne dla kształtowania poczucia sprawstwa i tożsamości uczniów w ramach kształcenia ogólnego w szkołach ponadpodstawowych. Dodatkowo, uczniowie na tym etapie edukacyjnym zyskują możliwość realnego wpływu na formę kształcenia za pomocą narzędzi cyfrowych oraz widzą, jak ich umiejętności zdobywane w życiu prywatnym mogą być wykorzystywane w szkole i w przyszłej pracy.

Poniższym rysunkiem zilustrowano schemat modelu SAMR.

Rysunek. 2 Schemat modelu SAMR. Źródło: opracowanie własne.

Dobre praktyki:

W przypadku nauczania zdalnego należy odejść od systemu podającego do metod bardziej angażujących, tak aby nie pozwolić uczniowi na fizyczne odejście od lekcji tylko przez wzgląd na nudny wykład. Często zgłaszanym problemem, z którym zmagają się nauczyciele, jest fakt rezygnacji z lekcji, braku aktywnego uczestnictwa czy pozornego udziału przez uczniów w lekcji online. Jeśli dobrze zaplanujemy proces uczenia, to wówczas nastąpi proces poznawczy, w wyniku którego uczeń/osoba ucząca się zmieni swoje zachowania na podstawie doświadczenia, zdobytej wiedzy i umiejętności. W systemie pracy zdalnej należy tak zaplanować proces uczenia się, aby – szczególnie dla uczniów szkół ponadpodstawowych – stanowił on wyzwanie. Podjęcie takiej decyzji może się okazać o wiele bardziej motywujące niż praca w systemie stacjonarnym. Uczniowie szkół ponadpodstawowych o profilu ogólnym stoją jeszcze przed swoim pierwszym wyborem kierunku kształcenia zawodowego. Istnieje wówczas zagrożenie brakiem zainteresowania jakimkolwiek przedmiotem lub w ogóle nauką. To zagrożenie uprawdopodabnia się w sytuacji nauki zdalnej, gdy uczeń może ograniczyć do minimum swoją aktywność na mało interesujących zajęciach.

Zaangażowanie we współtworzenie zajęć online może przyczynić się zarówno do zwiększenia samego aktywnego uczestnictwa, jak i budowania indywidualnego poczucia działania i wzrostu samooceny. Młodzież w okresie dorastania i adolescencji potrzebuje więcej aktywności własnej, możliwości wpływu, autonomii, dyskusji, swobody, wyrażenia siebie i poszukiwania sensu własnego rozwoju (Obuchowska, 1996). W edukacji stacjonarnej uczniowie zyskują taką możliwość już dzięki samemu przebywaniu w „murach” szkoły. Poprzez interakcje z rówieśnikami oraz nauczycielami w klasie, na zajęciach, podczas przerw, uczniowie realizują te potrzeby w sposób naturalny. W sytuacji nauki

zdalnej ich zaspokojenie ograniczone jest do sytuacji lekcji online. Nauczyciel staje tu sam przed trudnym wyzwaniem polegającym na połączeniu wszystkich potrzeb z osiąganiem zakładanych efektów uczenia się w warunkach kształcenia na odległość.

W tym celu dobrze wykorzystać środowisko dobrze znane nastolatkom – środowisko aplikacji cyfrowych. Wprowadzenie treści merytorycznych w świat aplikacji i urządzeń elektronicznych, których spis wraz z linkami, jako załącznik, znajduje się na końcu materiału, daje podstawę do zainteresowania i zaangażowania w proces dalszej edukacji. Do współtworzenia ciekawych treści merytorycznych możemy użyć, np.:

- aplikacji do tworzenia animacji;
- możliwości nagrywania filmów przy użyciu smartfonów;
- propozycji uczniów dotyczących wykorzystywania innych aplikacji w celu usprawnienia procesu kształcenia w trybie online.

Uczniowie o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych:

– istnieje konieczność przygotowania zadań, które będą mogły zostać zrealizowane przez uczniów o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych.

Przykładowo, na lekcjach matematyki, dotyczących przebiegu badania zmienności funkcji oraz obliczania pierwszej i drugiej pochodnej, uczniowie ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi są prowadzeni przez nauczyciela krok po kroku, dłużej niż pozostali. Nauczyciel wyznacza dodatkowe godziny dla tych uczniów w celu umożliwienia im przyswojenia tematu w innym tempie, dzięki czemu uczniowie z pewnymi deficytami poznawczymi mają szansę na osiągnięcie poziomu merytorycznego adekwatnego dla swojej klasy. Z kolei uczniowie zdolni, którzy również są klasyfikowani jako uczniowie o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych, korzystając z wyznaczonych przez nauczycieli dodatkowych godzin, przechodzą na wyższy poziom, np. w zakresie przywołanego tematu lekcji z matematyki będzie to wprowadzenie pojęcia całek oraz wprowadzenie do zasad rachunku całkowego i procesu całkowania, czego nie uwzględnia podstawa programowa.

Na lekcji języka polskiego uczniowie mogliby mieć za zadanie przygotowanie recenzji na temat związany z literaturą obowiązkową. Uczniowie o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych recenzują wybrany fragment wskazany przez nauczyciela, korzystając ze wsparcia nauczyciela. Natomiast uczniowie zdolni mają za zadanie przygotować recenzję książki spoza obowiązkowego spisu lektur, np. *Ulisses* autorstwa Jamesa Joyce’a. Na jej podstawie nauczyciele mogą przeprowadzić szereg różnych zajęć.

Najczęściej zadawane pytania dotyczące motywacji:

Jak zaangażować ucznia do zajęć?

- Dobrą praktyką jest wykorzystanie umiejętności uczniów w obsłudze aplikacji wspomagających nauczanie i angażujących uczniów w prowadzenie lekcji. Można np. zastosować model lekcji odwróconej, która polega na prowadzeniu przez ucznia lub uczniów prezentacji, ćwiczeń lub/ i wykładu na zadany przez nauczyciela temat.
- Mimo pierwotnie innego celu aplikacji i mediów społecznościowych, warto zacząć wykorzystywać je do zwiększenia motywacji uczniów do uczestniczenia w procesie edukacji. Proponuję np. uatrakcyjnienie lekcji takimi aplikacjami, jak Snapchat, TikTok czy gry symulacyjne online. Nauczyciel może sprawdzić, czy wśród uczniów są tacy, którzy sami tworzą aplikacje, programy czy gry komputerowe. Jest to dość popularne wśród uczniów na tym poziomie kształcenia, zwłaszcza wśród tych zainteresowanych informatyką, programowaniem i rozwojem możliwości cyfrowych. Ich umiejętności mogą czasem przerastać umiejętności nauczyciela w tym zakresie, aktualnie bowiem w szkole średniej uczą się osoby, które dorastały w świecie z dostępem do internetu, zdalnej komunikacji za pomocą mobilnej telefonii komórkowej oraz licznych aplikacji społecznościowych, edukacyjnych, a także tych związanych z ich stylem życia czy hobby. Niezliczona liczba aplikacji i różnorodność ich funkcji daje nadzieję na znalezienie zasobów możliwych do wykorzystania podczas lekcji każdego przedmiotu szkolnego i podczas realizacji każdego tematu. Tu warto skorzystać z cennych podpowiedzi uczniów zaznajomionych z daną aplikacją, np. w celu przeprowadzenia lekcji z wychowania fizycznego na temat zdrowych nawyków żywieniowych można wykorzystać aplikację MyFitnessPal czy strony internetowe, takie jak ilewazy.pl [dostęp: 01.09.2021].

Doradztwo zawodowe:

Dodatkowym czynnikiem motywującym w kształceniu na odległość może być nadanie praktycznego sensu teoretycznym treściom z podstawy programowej. Uczniowie w szkołach ogólnokształcących jeszcze nie podjęli decyzji o kształceniu w konkretnym zawodzie. Ten etap edukacyjny, mimo że często sprofilowany na poziomie klasy, z jednej strony daje możliwość edukacji wszechstronnej, z drugiej niestety może nie przygotować do podjęcia świadomej decyzji o dalszym kształceniu. Na szczęście w ramach edukacji ponadpodstawowej uczniowie mają możliwość skorzystania z zajęć z doradcą zawodowym. To te zajęcia powinny wzbudzić potrzebę ukierunkowania i zbliżenia się do urealnienia swoich aspiracji zawodowych. Uczniowie często nie tylko nie zdają sobie sprawy z kompetencji i kwalifikacji, jakie potrzebne są w danym zawodzie, ale i bagatelizują wiedzę zdobywaną w szkole, uznają ją za nieprzydatną w życiu zawodowym (Brzezińska, 2014). Taki stan rzeczy może wpływać na obniżenie motywacji do nauki. Aby nadać praktyczny i przyszłościowy

wymiar zajęciom w szkole ponadpodstawowej, warto na zajęciach wskazywać konkretne przykłady wykorzystania nabytych umiejętności i wiedzy w życiu zawodowym. Do tego może posłużyć wyszukiwarka zawodów znajdująca się na stronie [link do strony](#) [dostęp: 01.09.2021]. Znajdziemy tam użyteczne opisy obecnych oraz przewidywanych nowych zawodów, oraz – co w tym kontekście najważniejsze – odniesienia do przedmiotów, których znajomość jest niezbędna lub dobrze widziana w danym zawodzie. Dodatkowo każdy nauczyciel znajdzie tam również argumenty nadające sens samej nauce przedmiotu, jak np. to, że na dzisiejszym rynku pracy liczą się nie tylko wiedza i umiejętności, ale przede wszystkim kompetencje społeczne. Tych ostatnich uczymy się poprzez proces zdobywania wiedzy. Takie kompetencje społeczne, jak wielozadaniowość, krytyczne myślenie, argumentowanie, ciekawość, elastyczność czy cierpliwość mogą w oczach przyszłego pracodawcy okazać się kluczowe.

Zajęcia z doradcą zawodowym najczęściej skupiają się na:

- analizie potrzeb i potencjału uczniów z wykorzystaniem narzędzi doradcy zawodowego;
- analizie możliwości i zainteresowań uczniów.

W czasie nauki zdalnej należy na zajęciach z doradcą zawodowym kłaść nacisk na wątek zmieniającego się bez naszego udziału rynku pracy. Czasy pandemii pokazały, że wraz ze zmianami podaży czy popytu, modyfikacji, redukcji, zmianie czy rekonstrukcji mogą podlegać warunki i sposoby wykonywania nawet najlepiej dobranego zajęcia. Konieczność uczenia się przez całe życie i elastycznego reagowania na zmiany stała się dziś standardem, a im więcej kompetencji czy kwalifikacji, tym lepsze przystosowanie do dzisiejszego rynku pracy. Doradca zawodowy powinien te informacje przekazywać w sposób pozytywny, nadając im charakter motywatorów do otwartości w poszukiwaniu własnej nowej drogi czy to edukacyjnej, czy zawodowej.

2. Techniki i metody, które można wykorzystać, aby dostosować programy edukacyjne do kształcenia w formie zdalnej

Cyfrowe technologie obecne są w codziennym życiu już od wielu lat. Jednak istotne jest podejście do zaistniałej sytuacji zarówno nauczycieli, jak i uczniów i ich rodziców. Okazało się, że wbrew pozorom nie jest to takie oczywiste. Dlatego warto rozpocząć od następujących ustaleń:

- nauczanie zdalne to personalizacja wytycznych dla uczniów (własne tempo, własne zainteresowania),
- uczniowie za pomocą technologii cyfrowej poszukują własnej drogi w życiu edukacyjno-zawodowym, co jest szczególnie widoczne w szkołach ponadpodstawowych, w których realizowane jest kształcenie ogólne, ich uczniowie nie podjęli jeszcze bowiem realnie decyzji o kształceniu zawodowym,

- technologia może stanowić dodatkową, zgodną z zainteresowaniami ucznia, inspirację do rozwoju osobistego.

Materiał w kształceniu zdalnym powinien zawierać:

- **warstwę merytoryczną**, czyli zdobywanie wiedzy krok po kroku, zachęcanie do szukania ciekawostek lub korzystania z innych form zdobywania informacji – w tym przypadku nauczyciele mogą zaproponować grę symulacyjną lub nagranie filmu na wskazany przez nauczyciela temat,
- **warstwę medialną**, a więc kształtowanie wiedzy i umiejętności wśród uczniów szkoły ponadpodstawowej z wykorzystaniem medialnych narzędzi, takich jak przekaz audio, przekaz wideo, lekcja odwrócona na platformie do komunikacji zdalnej lub wykorzystywanej przez szkołę platformy edukacyjnej.

Dobre praktyki

W każdej części lekcji można wykorzystać dodatkowo techniki i metody cyfrowe wspomagające naukę zdalną. Oprócz funkcjonalności platform, takich jak MS Teams, Google Meet czy Zoom, używanych do prowadzenia lekcji zdalnych, dobrą praktyką jest korzystanie z innych aplikacji. Dzięki temu zyskujemy dodatkowe efekty edukacyjne, takie jak zdobycie nowych umiejętności, znajomość nowych narzędzi przez uczniów, ciekawość czy zainteresowanie i zaangażowanie w nowe zadanie. Korzystanie z innych aplikacji może być stosowane mimo podobnych funkcjonalności głównej platformy edukacyjnej. Warto więc znać i obsługiwać narzędzia online do tworzenia tablic, dokumentów wspólnych, prowadzenia czatu czy organizacji quizów i sprawdzianów poza głównym miejscem spotkania online.

Przykładem dobrych praktyk może być wskazanie uczniom zadania, polegającego na wyszukiwaniu lub samodzielnym tworzeniu materiału, np. na temat ulubionego utworu literackiego czy budowy serca. Taki materiał mogą przedstawić w formie bardzo krótkiego przekazu filmowego, spełniającego kryteria filmu, który można zamieścić w internecie za pomocą TikToka. Taki piętnastosekundowy film uczniowie są w stanie stworzyć w trakcie jednej jednostki lekcyjnej.

Kolejną propozycję stanowi przygotowanie przez uczniów pytań sprawdzających do lekcji za pomocą aplikacji [link do strony](#) [dostęp:01.09.2021].

Listę najpopularniejszych narzędzi zamieszczam na końcu materiału doradczego.

3. Jakie formy oceniania i monitorowania postępów uczniów wprowadzić podczas kształcenia zdalnego?

Cele oceniania:

- wskazanie uczniowi, których aspektów dotyczą jego osiągnięcia, a w ramach których należy się poprawić;
- nauczyciele sprawdzają, w jaki sposób uczniowie pozyskują wiedzę, uczą się, uzyskują informacje dotyczące tego, które obszary wiedzy zostały wystarczająco utrwalone, a które należy zdecydowanie powtórzyć.

Ucznia można oceniać, biorąc pod uwagę przesłane materiały, testy online przeprowadzane w czasie rzeczywistym, prezentacje online dla całej klasy.

Uczeń w czasie nauki powinien otrzymywać informację zwrotną pobudzającą go do aktywności i wskazującą na jego mocne i słabe strony.

Ocena z kolei to rezultat ocenienia efektu końcowego nauki.

Ważne, aby niezależnie od tego, jaka ocena zostanie uczniowi wystawiona, ocena nie była w żaden sposób stygmatyzująca, ale motywująca.

Ocenianie a praca zdalna – jak to zrobić

Uczniowie, niezależnie zarówno od formy, jak i poziomu edukacji, potrzebują informacji na temat swoich osiągnięć, a także elementów wymagających poprawy. Można to zrobić według następującego schematu:

1. Wskazanie miejsca, w którym uczeń się znajduje w oparciu o wskazane wcześniej reguły.
Sprawdzamy to przez:
 - rozmowę z uczniem,
 - test,
 - zlecenie wykonania zadania, po czym uczniowie przysyłają film lub prezentują wyniki zadania czy eksperymentu podczas lekcji.
2. Jeśli trzeba, należy przekazać uczniom wytyczne dotyczące poprawy oceny.
3. Jeśli jest to potrzebne, należy wspomóc ucznia, wskazując, w jaki sposób ma się uczyć dalej i jakie kierunki rozwoju powinien przyjąć.

Informacja zwrotna może zostać dokonana na trzech etapach przez:

1. nauczyciela,
2. ocenę koleżeńską – innego ucznia,
3. samoocenę.

Zarówno w pracy stacjonarnej, jak i zdalnej czy hybrydowej nauczyciele są zobowiązani do przekazania uczniom informacji zwrotnych, ostatecznie w formie oceny ich pracy.

Ocenianie w kształceniu zdalnym w etapach:

1. analiza wyjściowa stanu wiedzy i umiejętności ucznia,
2. monitorowanie i udzielanie informacji zwrotnej w procesie kształcenia,
3. ostateczna ocena na podstawie testu lub indywidualnej odpowiedzi ucznia,
4. dodatkowe punkty można przyznać za aktywność w realizacji zadań i ćwiczeń online,
5. analiza dotychczasowych osiągnięć ucznia podczas pracy stacjonarnej i ocena jego postępów podczas pracy.

Najczęściej zadawane pytanie to:

Jak zareagować, gdy wiemy, że uczeń korzysta z wirtualnych ściąg?

Można się połączyć za pomocą platformy do komunikacji zdalnej z uczniem i zadać mu pytania, na które musi odpowiedzieć od razu – bez zastanowienia, np. bez użycia internetu, a za pomocą telefonu. Możemy wtedy uniknąć częstej wymówki o słabym łączu internetowym czy opóźnieniu w przekazie internetowym.

4. Pomoce dydaktyczne i materiały, których można użyć, planując lekcje online

W przypadku zajęć online oprócz metod tradycyjnych dostosowanych do zaistniałej sytuacji, czyli:

- wypracowanie,
- indywidualna rozmowa z uczniem,
- praca grupowa z wykorzystaniem spotkań na platformie edukacyjnej.

Trzeba korzystać również z metod cyfrowych, jako materiałów alternatywnych:

1. **webinarium**, które służy do prezentowania treści związanych z lekcją zarówno przez nauczyciela, jak i uczniów, jako dodatkowe miejsce do prowadzenia dyskusji i wymiany myśli,
2. **system zarządzania zadaniami uczniowskimi**, jako alternatywa do zadań wysyłanych pocztą elektroniczną. Możliwe jest to na darmowej dla edukacji platformie Moodle, można też wykorzystać funkcjonalności Google formularze, gdzie możemy tworzyć testy i ankiety.
3. **spotkania grupowe**: czaty, fora dyskusyjne, jako alternatywa dla pracy stacjonarnej w grupie.

Metoda WebQuest:

Jest to metoda zaproponowana przez naukowców z San Diego University. Bernie Dodge i Tom March wprowadzili pojęcie WebQuestu już w połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, a dotyczyło ono angażowania uczniów w działania nastawione na dociekanie, badanie, w których wykorzystywane są zasoby internetowe. Zgodnie z metodą WebQuest, zespoły uczniowskie realizują projekty według następującego harmonogramu:

1. nauczyciel planuje role uczniów – badacz, konstruktor, dziennikarz – i wskazuje zadania do wykonania z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych;
2. nauczyciel planuje i przekazuje uczniom, na czym będą polegały poszczególne etapy projektu i jaka rola została przypisana poszczególnym uczniom – możliwa dyskusja partnerska z uczniami, np. z wykorzystaniem forum dyskusyjnego;
3. nauczyciel wspomaga uczniów w realizacji projektu, wskazując źródła pozyskiwania materiałów;
4. uczniowie zamieszczają wyniki swojej pracy we wskazanym miejscu na platformie edukacyjnej lub na dysku wspólnym;
5. uczniowie, którzy przygotowali projekt, prezentują go, a nauczyciel wraz z innymi grupami, wykorzystując webinarium, odnoszą się do wykonanej pracy,
6. ocena projektu następuje zgodnie z wcześniej określonymi wytycznymi.

Rysunek 3. Metoda WebQuest. Źródło: opracowanie własne.

Wyniki badań

Jak podają autorzy badania, wyniki mają charakter wstępny, ponieważ odpowiednie procesy jeszcze nie odbyły się w taki sposób, aby można było przeprowadzić pełne badania (Ptaszek, Stunża, Pyżalski, Dębski, Biga, 2020), w związku z tym mogą być rozbieżne i niepełne.

Poniżej – za opracowaniem autorów badania – przedstawiam podsumowanie najważniejszych wyników (publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa – na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)).

Badanie pt. *Zdalne nauczanie i dostosowanie do warunków społecznych podczas epidemii koronawirusa*.

Placówki objęte badaniem: 34 szkoły podstawowe i ponadpodstawowe z całej Polski.

Okres realizacji: od 12 maja do 12 czerwca 2020 roku.

Metoda badania: sondaż diagnostyczny w trzech grupach społeczności szkolnej.

Próba badawcza: uczniowie klas 6–8 szkoły podstawowej oraz wszystkich klas szkół ponadpodstawowych (liceów, techników, liceów zawodowych), z wyjątkiem klas maturalnych.

a) Możliwość wykorzystania urządzeń teleinformatycznych i internetu

- badani zawsze lub prawie zawsze mieli przynajmniej jedno urządzenie umożliwiające korzystanie z internetu (od najmniej popularnego komputera stacjonarnego po najpopularniejszy smartfon);
- pewna grupa respondentów nie miała dostępu do sprzętu komputerowego, a nawet jeśli miała, często nie mogła go używać. W tej grupie znalazło się 14% nauczycieli i aż 29% uczniów;
- jakość połączenia internetowego wśród u badanych zróżnicowana. Większość jednak nie miała problemów z oglądaniem materiałów wideo i pobieraniem dużych plików.

b) Aktywności online i offline przed okresem edukacji zdalnej i w jej trakcie

Aktywność online przez okresem edukacji zdalnej:

- 47% nauczycieli, 41% uczniów i 53% rodziców deklaruje, że nie publikuje w ogóle postów i komentarzy w mediach społecznościowych;
- 43% nauczycieli, 57% uczniów i 57% rodziców nie słucha audiobooków lub audycji cyfrowych;

- dodatkowo 61% uczniów nie korzysta z aplikacji lub stron instytucji kultury (galerii, muzeów, teatrów);
- 62% rodziców nie korzysta z cyfrowych gier lub nie uprawia e-sportu.

Częstotliwość niektórych działań online wzrosła podczas kształcenia na odległość, co jest spowodowane:

- innym charakterem pracy online,
- ograniczeniami w podróżowaniu,
- unikaniem bezpośredniego kontaktu w ciągu miesięcy od ogłoszenia stanu epidemii w kraju.

c) Przygotowanie szkół i nauczycieli do przekazywania wiedzy na odległość (wybrane wyniki):

- 60% rodziców oceniło przygotowanie raczej dobrze lub bardzo dobrze;
- 45% nauczycieli oceniło, że przygotowanie do kształcenia na odległość tylko w miarę dobrze. Pod koniec kształcenia na odległość zmieniła się ocena własnych kompetencji nauczycieli;
- 45% nauczycieli oceniło własne kompetencje do kształcenia na odległość dobrze, a 39% oceniło je bardzo dobrze, jednakże chociaż w sumie ponad 90% nauczycieli ocenia swoje umiejętności co najmniej jako dobre, ponad połowa z nich (52%) uważa, że potrzebują dalszego szkolenia na kursach nauczania, które wykorzystują różne rodzaje narzędzi cyfrowych;
- 92% nauczycieli musiało zaplanować znacznie więcej czasu na przygotowanie się do zajęć niż wcześniej;
- 52% rodziców spędziło więcej godzin, ucząc się z jednym lub większą liczbą dzieci.

d) Narzędzia i metody cyfrowe stosowane przez nauczycieli

W nauczaniu na odległość niektóre metody pracy stosowane przez nauczycieli są naturalnie częściej wykorzystywane. Największe wzrosty odnotowano w sposobach sprawdzania wiedzy i umiejętności uczniów, takich jak przyjmowanie pracy uczniów drogą elektroniczną i oddawanie prac domowych lub dokumentów.

- 66% uczniów wzięło udział w bezpośrednich kursach online podczas nauczania na odległość;
- 15% uczniów twierdzi, że nauczyciele mają czasami trudności z kontrolowaniem sali lekcyjnej przed ekranami w domu;

- 27% uczniów nie może skoncentrować się na tym, czego uczy nauczyciel, a podobny odsetek ma trudności ze zrozumieniem wiedzy, którą właśnie im podano (26%);
- 50% uczniów uważa, że, kursy nauczania na odległość są mniej interesujące niż przed pandemią.

Kształcenie na odległość przyniosło szereg korzyści również nauczycielom:

- 51% nauczycieli chętniej uczy się na odległość;
- 50% nauczycieli jest bardziej kreatywnych, korzysta z narzędzi cyfrowych, np.: nagrania wideo, notatki cyfrowe;
- 81% nauczycieli przyznało, że podczas realizacji nauczania na odległość częściej szukało dodatkowych informacji z różnych źródeł online i offline.

e) Zdrowie subiektywne i higiena cyfrowa

Uczniowie, rodzice i nauczyciele zgłaszają, że ich obecny stan zdrowia psychicznego i fizycznego jest gorszy niż przed pandemią.

Okolo 10% nastolatków ma oczywiste symptomy stanów depresyjnych, takie jak: odczuwanie smutku, poczucie osamotnienia i przygnębienia przez długi czas, chęć płaczu. Poczucie smutku, depresji, samotności czy chęć płaczu były znacznie rzadsze wśród nauczycieli i rodziców niż wśród uczniów (w wypadku nauczycieli to 3–6%, a rodziców – 12%).

Badania emocji i stanu psychicznego w procesie uczenia się wykazały, że uczniowie są często źli i unikają nauki, a nauczyciele – przeładowani materiałami do tejże nauki. Nawet młodzi ludzie, z którymi przeprowadzono wywiady, często są zawstyżeni swoim wyglądem podczas lekcji przed kamerą internetową.

Wielu uczniów, rodziców i nauczycieli przejawiało wyraźne symptomy nadużywania mediów cyfrowych. Przeciążenie, nadmiar informacji, niechęć do korzystania z komputerów i internetu oraz dyskomfort w dalszym korzystaniu z technologii informacyjnych i komunikacyjnych to najczęstsze objawy zmęczenia cyfrowego.

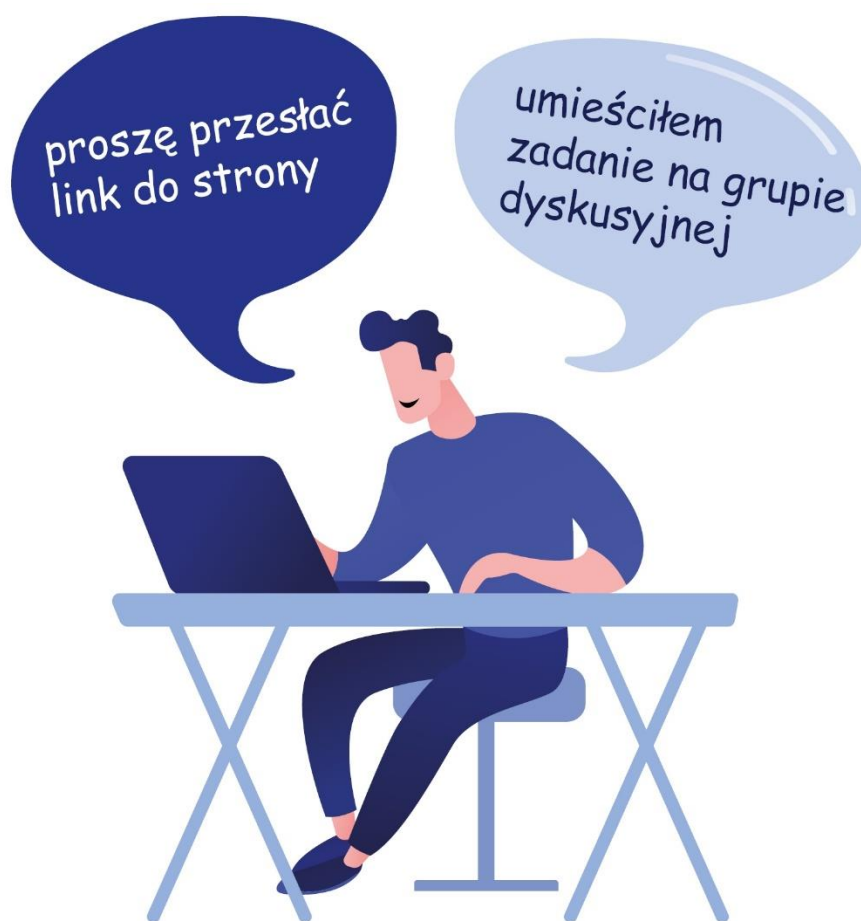
28% uczniów zgłosiło, że podczas lekcji online często lub bardzo często korzystało z mediów społecznościowych, grało w gry, surfowało po internecie w celach prywatnych lub pisało do kogoś losowego, bez względu na klasę.

Czas spędzony przed ekranem i w internecie w nauczaniu na odległość wzrósł znacząco w przypadku ankietowanych uczniów i nauczycieli. Dotyczy to nie tylko dni roboczych, ale także weekendów. Po szkole połowa z uczniów (50%) i nauczycieli (51%) deklaruje, że korzysta z internetu codziennie, przez „sześć godzin lub więcej” w dni powszednie.

W przypadku uczniów oceną najsilniej skorelowaną z subiektywną oceną zdrowia psychicznego była ocena jakości relacji z rówieśnikami i rodzicami/ opiekunami.

Podsumowanie badań

Jak pokazują badania Klichowskiego i Smaniotto Costy (2015), wprowadzenie zaawansowanej technologii do procesu edukacyjnego wymaga zmiany tradycyjnego modelu edukacji, a umiejętności cyfrowe są związane z postawą nauczycieli wobec ICT (*information and communication technologies*), należy zatem podjąć wysiłek, aby zmienić sposób nauczania za pomocą tych narzędzi. Klichowski i Costa uważają, że doświadczenie nauczycieli w korzystaniu z ICT prowadzi do zmiany postawy i wiary w skuteczność nowego modelu edukacji w ich pracy.

Rysunek 4. Praca zdalna. Źródło: opracowanie własne.

Załącznik 1.

- **LearningApps** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – to prosta aplikacja do tworzenia interaktywnych modułów edukacyjnych.
- **Storybird** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – to platforma do tworzenia elektronicznych książek, zawiera bazę ilustracji i grafik.
- **Penzu** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – pozwala tworzyć dzienniki z ilustracjami oraz pamiętniki.
- **Edpuzzle** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – tworzenie filmów, notatek, quizów.
- **EduCanon** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – narzędzie do przygotowywania interaktywnych filmów.
- **Google Keep** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – umożliwia tworzenie notatek, list z możliwością odhaczania, które można udostępniać innym użytkownikom.
- **Piktochart** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – daje możliwość tworzenia infografik, raportów prezentacji.
- **Creately** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – daje możliwość tworzenia diagramów i schematów
- **DocHub** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – narzędzie do edycji plików pdf.
- **AddTekst** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – umożliwia dodawanie tekstów do grafik.
- **Cacoo** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – tworzy mapy myśli, makiety i diagramy.
- **Mindomo** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – pomaga tworzyć mapy myśli.
- **Glogster** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – pozwala tworzyć mapy myśli i współdzielić notatki.
- **Slatebox** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – pozwala tworzyć mapy myśli i współdzielić notatki.
- **Buuble** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – pozwala na tworzenie map myśli.
- **Freeplane** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – umożliwia tworzenie map myśli przy wykorzystaniu plików graficznych.
- **Mind24** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – pozwala tworzyć zaawansowane mapy myśli z możliwością udostępniania
- **Kahoot** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – umożliwia tworzenia quizów i testów, również on-line.

- **Quizlet** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – umożliwia tworzenie fiszek.
- **Wuizizz** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – platforma do tworzenia testów.
- **Formularze Google** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – narzędzie do tworzenia testów czy ankiet i formularzy.
- **Doodle** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – służy do planowania spotkań.
- **Surfly** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – pozwala na wspólne przeglądanie stron internetowych po zalogowaniu i wysłaniu linka,
- **Trello** – [link do strony](#) – narzędzie do zarządzania projektami zespołowymi – klasowymi.
- **Hangouts** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – komunikator/ videokonferencje do 100 osób.
- **Slack** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – komunikator do prac zespołowych.
- **Padlet** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – wirtualne notatki, wirtualna tablica korkowa.
- **Vyew** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – wirtualna tablica, umożliwia dzielenie się notatkami i screenami.
- **Akademia Khana** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – dostęp do materiałów audiowizualnych.
- **TedEd** – [link do strony](#) (data 03.09.2021) – platforma z filmami edukacyjnymi.

Bibliografia

1. Amato C.A.H., Silveira I.F., Eliseo M.A., Martins V.F. (2019). *ICT in Education fostering Inclusion – The Brazilian context*, in: Tomczyk Ł., Oyelere, S.S. (red.). *Learning and inclusion in Latin America and Europe*. Cracow: Pedagogical University of Cracow. [Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa – Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)].
2. Bangert M., Peschel T., Schlaug G., Rotte M., Drescher D., Hinrichs H., Heinze H.J., Altenmüller E. (2006). *Shared networks for auditory and motor processing in professional pianists: evidence from fMRI conjunction*, „Neuroimage”, vol. 15, no. 30 (3), s. 917–926.
3. Barnes C., Mercer G. (2008). *Niepełnosprawność*, Warszawa: Wyd. Sic!
4. Beręć K. (2017). *Doświadczenia edukacyjne osoby z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym*. Niepublikowana praca licencjacka napisana pod kierunkiem dra hab. Piotra Plichty, Wrocław: WNHIP.
5. Blakemore S.-J. (2019). *Wynaleźć siebie. Sekretne życie mózgu nastolatka*, Warszawa: Maman, s. 121.
6. Bollinger D.U. (2009). *Use patterns of visual cues in computer-mediated communication*. „Review of Distance Education”, no. 2, s. 95–108.
7. Brammer L.M. (1984). *Kontakty służące pomaganiu. Procesy i umiejętności*, Warszawa: SPP PTP.
8. Broadley T. (2007). *Implementation Of E-Learning: A Case Study Of Three Schools* “Australian Association for Research in Education”, s. 1–10.
9. Brzezińska A.I. (red.) (2014). *Niezbędnik Dobrego Nauczyciela*, Warszawa: IBE.
10. Burgstahler S. (2015). *Opening Doors or Slamming Them Shut? Online Learning Practices and Students with Disabilities*, „Social Inclusion”, no. 3 (6), s. 69–79.
12. Cortesi S., Hasse A., Lombana-Bermudez A., Kim S., Gasser U. (2020). *Youth and digital citizenship+ (plus): Understanding skills for a digital world. Youth and Media*.
13. Obuchowska I. (1996), *Drogi dorastania. Psychologia rozwojowa okresu dorastania dla rodziców i wychowawców*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
14. Ptaszek G., Stunża G.D., Pyżalski J., Dębski M., Bigaj M (2020). *Edukacja zdalna: co się stało z uczniami, ich rodzicami i nauczycielami?* Gdańsk: GWP